

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی حکم فقهی مخالفت با حاکم اسلامی

استاد راهنما:

دکتر سید یوسف علوی وثوقی

نگارنده:

محمدامین حدادی

زمستان ۱۳۹۸

تاریخ:
شماره:
پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر -عجل الله تعالی فرجه الشریف-

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد (ناپیوسته) آقای محمدمبین حدادی

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی ۹۶۲۴۰۶۲۰۰۴ دوره نوبت دوم

تحت عنوان بررسی حکم فقهی مخالفت با حاکم اسلامی

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۹ تشکیل گردید. در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع

قرار گرفت قرار نگرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۸-۵ با حروف **هفده و پنج**

درجه عالی خیلی خوب خوب متوسط مردود دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبۀ علمی	امضاء
سید یوسف علوی وثوقی	استاد راهنما	استاد یار	
عبدالله امیدي فرد	استاد ناظر	دانشیار	
علیرضا ابراهیمی	نماینده تحصیلات تکمیلی و ناظر شکلی	استاد یار	

مدیر خدمات آموزشی

نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

نام و امضاء

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان.

دانشگاه قم

کد پستی: ۳۷۱۶۱۳۶۶۱۱

تلفن: ۳۲۸۵۳۳۱۱

دور نویسی:

معاونت آموزشی ۳۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۳۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۳۲۸۵۵۶۸۸

ماده ۲۴ آیین نامه کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۲، نمره پایان نامه در میانگین کل محاسبه نمیشود و ارزشیابی آن به صورت کیفی و به شرح زیر انجام میشود:

- * مردود (کمتر از ۱۲)
- * متوسط (۱۲ - ۱۵/۹۹)
- * خوب (۱۶ - ۱۷/۹۹)
- * خیلی خوب (۱۸ - ۱۸/۹۹)
- * عالی (۱۹ - ۲۰)

دانشگاه قم

مدیریت تحصیلات تکمیلی

« تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله »

اینجانب آقای/خانم: محمد امین حسینی صداری دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد دکتری به شماره

دانشجویی: ۹۴۲۴۰۵۱۲ رشته: فقه و حقوق گرایش: حقوق کیفری که در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۹

از پایان نامه/ رساله خود تحت عنوان: گرسبی حکم قصاصی تحت تعهد با حکم اسلامی

با نمره: ۱۸ و با درجه: بسیار خوب دفاع نموده‌ام؛ بدین وسیله متعهد می‌شوم که:

- این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و... استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.
- این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و یا هرگونه بهره‌برداری، اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه/ رساله را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه قم مجوزهای مربوطه را درخواست و اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه قم مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی متعهد:

تاریخ و امضاء:

[Handwritten signature]

گواهی امضاء:

[Handwritten signature]

صحت امضای دانشجو مورد تایید می‌باشد.

نام و نام خانوادگی نماینده تحصیلات تکمیلی

تاریخ و امضاء

تاریخ: ۱۳۹۸/۱۱/۲۹

تقدیم به:

تمامی پویندگان طریقت علم و معرفت

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم. از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر علوی و ثوقی که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

چکیده

طبیعی است که ترکیب دین و دولت و برپایی حکومت اسلامی با مشخصه‌ها و ویژگی‌هایی که باید دارا باشد مخالفانی را برانگیزد و آنان را به مقابله و برخورد با این حکومت وادارد این مخالفت‌ها گاه در قالب انکار نظریه حکومت و گاه در قالب به مخالفت‌های عملی همچون مبارزه سیاسی اقتصادی اجتماعی و فرهنگی نمایان می‌شود از این رو دشمنان اسلام از همان آغاز استقرار حکومت برای حفظ منافع نامشروع شان از هیچ تلاشی در زیان و فروپاشی آن فروگذاری نکردند.

اما برخی از این مخالفت‌های صورت گرفته، توسط اشخاص درون نظام و دلسوزان حکومت می‌باشد که بعضاً بدلیل اشتباه و انحطاط حکومت صورت می‌پذیرد؛ که باید میان آن‌ها تفاوت قائل شد و نباید همه را دشمن حکومت به حساب آورد. حقوق متقابلی میان مردم و حکومت وجود دارد که باید به آن احترام گذاشت تا حکومت اسلامی هرچه بیشتر به تعالی خود نزدیک شود. پایان نامه‌ای که فراروی شما قرار دارد به دنبال یافتن پاسخی برای حکم فقهی مخالفت با حاکم اسلامی است و برآنیم تا به صورت تفکیکی به آن بپردازیم. و اما نتیجه‌های اصلی از این قرار است: انسان یک موجود اجتماعی است لازمه هر اجتماعی یک حکومت است و بقای این اجتماع بدون حکومت ممکن نیست بعد از تشکیل حکومت قانون‌هایی نیز به وجود می‌آید طبیعی است در زندگی اجتماعی تراحم در منافع به وجود می‌آید. به همین ترتیب افراد به دلیل‌های مختلف ممکن است با نظام حاکم به مخالفت بپردازند این مخالفت دارای مراحل مختلفی است مرحله ضعیف مثل ابراز نارضایتی لفظی در حد معارضه و مراحل شدیدتر از آن خروج علیه حاکمیت است. این مخالفت‌ها ممکن است از اشخاص درون نظام و دلسوزان همچنین می‌توانند از سمت اشخاص بیرون نظام و معاندین صورت بپذیرد. در مبانی حاکمیت مشروع سیاسی به این نتیجه می‌رسیم که چهار دیدگاه وجود دارد جواز تصرف ری ولایت فقیه در امور حسبیه ولایت فقیه در اجرای حدود و قضاوت ولایت عامه فقیه که با توجه به هر کدام از این دیدگاه‌ها می‌توان پاسخ‌های مختلفی در مورد انواع مخالفت‌ها داد اما در مجموع حفظ امنیت جامعه اسلامی بسیار مهم است و نه باید به بغی محاربه براندازی کودتا و یا اهانت برسد. و از شیوه‌های مسالمت‌آمیز و با نیت اصلاح، بسیار پسندیده و مورد تاکید اسلام است که باید حتماً به آن توجه کرد.

کلمات کلیدی: مخالفت - حاکم - حکومت - اسلامی - بغی - تمرد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۶	مقدمه
۱۷	تبیین موضوع
۱۸	ضرورت و هدف
۱۹	پیشینه تحقیق
۱۹	اهداف و کاربرد
۲۰	فرضیه
۲۰	جنبه نوآوری
۲۲	فصل اول: تعریف و تبیین مفاهیم
۲۲	معنای لغوی واژه «حاکم»
۲۲	معنای اصطلاحی واژه «حاکم»
۲۳	معنای واژه «حاکم» در آیات و روایات
۲۳	واژه «حاکم» در متون فقهی
۲۴	تعریف حاکمیت
۲۴	منظور از حاکمیت در زمان فعلی
۲۵	ولایت فقیه و رهبری
۲۶	اپوزیسیون یا گروه مخالف
۲۶	انواع مخالفت
۲۷	بغی
۲۷	تعریف لغوی واژه بغی
۳۰	نگاه اصطلاحی به واژه بغی
۳۱	محاربه
۳۴	براندازی
۳۵	انواع براندازی

کودتا	۳۶
جرم سیاسی	۳۶
اهانت	۳۷
اهانت در لغت و اصطلاح	۳۷
نافرمانی مدنی	۳۷
فصل دوم: مبانی حاکمیت مشروع سیاسی در تفکر شیعی	۴۰
مبانی علمی و کلامی	۴۰
بخش اول: مباحث نظری	۴۱
گفتار اول: جایگاه حاکم مشروع از منظر تفکر شیعی	۴۱
حکومت فقها در عصر غیبت	۴۱
نص بر امامت و حکومت امامان	۴۲
توقیع صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)	۴۳
درنگی در توقیع	۴۴
حوزه اختیارات و صلاحیت ولایت فقها	۴۵
اختیارات در مورد خمس	۴۵
ضرورت ولایت فقها در زمان غیبت	۴۶
دلیل ولایت فقها در عصر غیبت	۴۶
اجماع و اتفاق امت	۴۶
گفتار دوم: مخالفت با حاکم اسلامی در دیدگاه شیعی	۴۷
گفتار سوم: خصوصیات و شرایط حاکم اسلامی در تفکر شیعی و سنی	۵۷
الف. شأن و منزلت حاکم	۵۷
ب. عدالت و امنیت در حکومت اسلامی	۵۸
ج. جبر و اختیار در حکومت اسلامی	۶۱
د. گفتمان تحول و انقلاب در حکومت اسلامی و دیدگاه های موجود	۶۲
خصوصیات رهبری در قانون	۶۳
گفتار چهارم: آزادی و ولایت در فقه سیاسی معاصر شیعه	۶۴
دو دیدگاه عمده مورد تداوم ولایت و عدم آن در دوران غیبت	۶۵

۱. دیدگاه عدم واگذاری ولایت در دوران غیبت ۶۵
۲. دیدگاه واگذاری ولایت در دوران غیبت ۶۶
- دیدگاه های مربوط به ولایت فقیه در دوران غیبت ۶۶
- دیدگاه اول: جواز تصرف فقیه در دوران غیبت ۶۷
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه اول ۶۷
- دیدگاه دوم: ولایت فقیه در امور حسبیه ۶۸
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه دوم ۶۹
- دیدگاه سوم: ولایت فقیه در اجرای حدود و قضاوت ۷۰
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه سوم ۷۱
- نظرات موجود درباره حدود اختیارات، گستره و منشاء مشروعیت ولایت فقیه در این دیدگاه ۷۲
- الف : ولایت عام فقیه در چهارچوب احکام فرعی الهی ۷۲
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه ولایت عام فقیه در چهارچوب احکام فرعی الهی ۷۴
- ب : ولایت انتصابی مطلقه فقیه ۷۵
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه ولایت انتصابی مطلقه فقیه ۷۸
- ۱- آزادی و حق انتخاب ولی فقیه ۷۸
- ۲- آزادی و گستره ولایت فقیه ۷۹
- حل تزامم گستره قدرت ولایت و آزادی در دیدگاه ولایت مطلقه فقیه ۸۰
- ۱- آزادی و حق انتخاب ولی فقیه در دیدگاه ولایت مطلقه فقیه ۸۰
- ۲- آزادی و گستره ولایت فقیه در نظریه ولایت مطلقه فقیه ۸۱
- ج: ولایت انتخابی فقیه ۸۲
- رابطه آزادی و ولایت در دیدگاه ولایت انتخابی فقیه ۸۴
- ۱- آزادی و حق انتخاب ولی فقیه در دیدگاه ولایت انتخابی فقیه ۸۴
- ۲- آزادی و گستره ولایت فقیه در دیدگاه ولایت انتخابی فقیه ۸۴
- ۱- آزادی و حق انتخاب ولی فقیه در دیدگاه ولایت انتخابی فقیه ۸۵
- ۲- آزادی و گستره ولایت فقیه در دیدگاه ولایت انتخابی فقیه ۸۵
- جمع بندی ۸۷
- گفتار چهارم: حقوق متقابل مردم و حاکم ۸۸

حکومت و حقوق عمومی جامعه	۸۸
حقوق عمومی جامعه	۹۰
۱. آزادی	۹۰
الف) آزادی فکر و اندیشه	۹۱
ب) آزادی عقیده و مذهب	۹۲
ج) آزادی بیان و قلم	۹۴
د) آزادی تعلیم و تربیت	۹۵
۲. برابری و مساوات	۹۶
الف) برابری در برابر قانون	۹۶
ب) تساوی در بهره مندی اقتصادی	۹۷
ج) تساوی در جنسیت	۹۸
۳. امنیت و آسایش	۹۸
الف) امنیت جانی	۹۸
ب) امنیت حیثیتی	۹۹
ج) امنیت اقتصادی	۹۹
د) امنیت قضایی	۱۰۰
ه) آسایش اجتماعی	۱۰۰
اهمیت حقوق حاکم و مردم	۱۰۱
اصل تقابل و تماثل حق و تکلیف	۱۰۱
حقوق مردم بر حاکم اسلامی	۱۰۲
۱. عدالت خواهی، ظلم ستیزی و مبارزه با تبعیض	۱۰۲
۲. قاطعیت در اجرای احکام الهی نسبت به متخلفان	۱۰۳
۳. گزینش کارگزاران بر اساس لیاقت ها	۱۰۵
۴. نظارت بر کارگزاران	۱۰۵
۵. تأمین آموزش و پرورش همگانی	۱۰۶
۶. تأمین رفاه عمومی	۱۰۷
حکومت و امر به معروف و نهی از منکر	۱۰۸

- ۱۱۰ امر و نهی در برابر قدرت.....
- ۱۱۱ شرایط امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۱۲ الف) آگاهی کامل از نیکی ها و بدی ها.....
- ۱۱۲ ب) فقدان ضرر و مفسده.....
- ۱۱۳ ج) احتمال تاثیر.....
- ۱۱۳ وظیفه اطاعت و تسلیم.....
- ۱۱۶ اخلاق حاکمان در حکومت علوی.....
- ۱۱۶ الف - رعایت ادب و احترام به مردم.....
- ۱۱۷ ب - مردم داری.....
- ۱۱۷ ج - صداقت با مردم.....
- ۱۱۷ د - تملق ستیزی.....
- ۱۱۸ هـ - انتقادپذیری و مشورت با مردم.....
- ۱۱۹ و - ساده زیستی و دنیاگریزی.....
- ۱۲۰ حقوق حاکم بر مردم.....
- ۱۲۱ ۱- وفاداری به حاکم اسلامی.....
- ۱۲۵ ۲- خیرخواهی نسبت به حاکم اسلامی.....
- ۱۲۶ ۳. اطاعت از حاکم اسلامی.....
- ۱۲۸ اطاعت دینی یا انجام وظیفه مدنی؟.....
- ۱۳۲ اطاعت آگاهانه یا کورکورانه؟.....
- ۱۳۵ حکومت و حقوق سیاسی مردم.....
- ۱۳۵ حقوق سیاسی انسان ها.....
- ۱۳۶ ۱. حق تعیین سرنوشت.....
- ۱۳۸ ۲. حق نظارت.....
- ۱۳۹ الف) نظارت دولت بر دولت.....
- ۱۴۰ ب) نظارت دولت بر مردم.....
- ۱۴۰ ج) نظارت مردم بر دولت.....
- ۱۴۱ د) نظارت مردم بر مردم.....

۱۴۱ آزادی های سیاسی
۱۴۹ فصل سوم: مخالفت با حاکم اسلامی از سوی اشخاص یا گروه های درون نظام و بیرون نظام
۱۵۰ بخش اول: مباحث نظری
۱۵۰ گفتار اول: قواعد فقهی سیاسی
۱۵۰ احکام فقهی بغی
۱۵۰ دیدگاه فقهی اهل سنت
۱۵۱ دیدگاه امامیه
۱۵۲ شرایط بغی
۱۵۳ تعامل و تقابل حاکم اسلامی با باغیان
۱۵۴ ایمان و کفر بغات
۱۵۴ بغی خفی
۱۵۵ محاربه از دیدگاه فقه و قرآن
۱۵۶ معنای اصطلاحی محاربه
۱۵۸ مجازات محارب
۱۶۱ پیامد احکام محارب
۱۶۱ شرط پذیرش توبه ی محاربین
۱۶۲ تفاوت محاربه با بغی
۱۶۳ براندازی
۱۷۳ تفاوت براندازی نرم با براندازی سنتی
۱۷۴ اهانت
۱۷۴ مذموم بودن اهانت بندگان خدا
۱۷۵ ملاک اهانت
۱۸۵ گفتار دوم: قوانین و مقررات
۱۸۵ قوانین مربوط به بغی و فساد فی الارض
۱۸۶ قوانین مربوط به محاربه
۱۸۶ قوانین مربوط به براندازی

گفتار سوم: شیوه برخورد امام علی(علیه السلام) در مواجهه با مخالفت از سوی اشخاص درون و بیرون نظام	۱۸۷
۲. حفظ هوشیاری و پرهیز از بی تفاوتی	۱۸۹
۳. مقابله با غیر خودی‌ها	۱۹۱
۴. شیوه‌های برخورد با غیر خودی‌ها	۱۹۲
سیره امیرالمؤمنین(علیه السلام) در برخورد با مخالفان جنگ طلب	۱۹۲
برخورد با ناکشین	۱۹۲
امام(علیه السلام) در برخورد با خوارج	۱۹۳
نمونه ای از کارهای خوارج	۱۹۳
اقدامات حضرت علی(علیه السلام) برای هدایت خوارج	۱۹۴
شیوه های برخورد امیرمومنان با مخالفان	۱۹۴
گفتار دوم: وجوب خروج علیه حاکم در کتاب و سنت	۱۹۶
کفر به طاغوت	۱۹۷
عبادت طاغوت	۱۹۸
وجوب جهاد با طاغوت در احادیث	۲۰۱
وجوب جهاد با طاغوتیان در سیره اهل بیت(صلی الله علیه و آله و سلم)	۲۰۲
قائلان به حرمت قیام علیه حاکم	۲۰۳
قیام علیه حاکمان جور در روایات	۲۰۳
حکم اولی و ثابت در شریعت	۲۰۴
جمع بندی	۲۰۶
گفتار سوم: حجیت حکم حکومتی در صورت یقین به مخالفت با واقع	۲۰۷
تعریف حکم حکومتی	۲۰۷
پشتوانه حکم حکومتی	۲۰۹
انواع مبادی اشتباه در حکم حکومتی	۲۱۰
الف - یقین به مخالفت حکم حکومتی با مسلمات دین	۲۱۱
ب - یقین به مخالفت با مشهورات فقه	۲۱۱
ج - یقین به مخالفت با احکام فرعی الزامی	۲۱۲

۲۱۷	دیدگاه فقها در مورد حجیت حکم حکومتی اشتباه
۲۱۷	دیدگاه اول: عدم حجیت به صورت مطلق
۲۱۸	دیدگاه دوم: تفصیل در حجیت
۲۱۹	بیان الف) تفصیل میان حکم کاشف و حکم ولایی:
۲۱۹	بیان ب) تفصیل میان صدور حکم از حس و حکم از حدس:
۲۲۲	جمع بندی
۲۲۲	بخش دوم: بررسی طیف های مخالف درون نظام و بیرون نظام پس از انقلاب اسلامی
۲۲۳	ایجاد اختلاف بین جناح های مختلف حاکمیت با هم و با مردم
۲۲۴	تضعیف و تغییر و ایجاد تردید در باورها و ارزشهای اسلامی
۲۲۵	وجود اراده و قصد انجام عمل غیر قانونی همراه سوء نیت
۲۲۷	منابع و ماخذ
۲۳۲	Abstract

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و به فایده های زندگی اجتماعی پی برده است. از سوی دیگر زندگی اجتماعی بدون حکومت ممکن نیست و این امر ضرورت تشکیل حکومت را هرچه بیشتر کرده است. طبیعی است که در زندگی اجتماعی تزاخم در منافع به وجود می آید و برخی افراد به علل مختلفی با نظام حاکم به مخالفت می پردازند. مخالفت با یک چیز، امر تشکیکی و دارای مراحل است که از مرحله خفیف شروع شده تا مرحله شدید و براندازانه می رسد که همراه با عملیات و فعالیت های غیر قانونی می باشد دو طرف طیف دارای مصادیق روشنی است. مثلاً مخالفت با صرف انتقاد فعالیت براندازان به حساب نمی آید اما اقدام مسلحانه و کودتا مخالفتی براندازانه به حساب می آید در این میان مصادیق فراوانی وجود دارد که بسیاری از مرتکبان آن را برانداز نمی دانند ولی صاحبان اقتدار سیاسی آن را مخالفت براندازانه به حساب می آورند مخالفت اگر در چارچوب قوانین حکومتی شکل بگیرد نه تنها ضرری ندارد بلکه طبیعی و چه بسا باعث پیشرفت کشور و حکومت هم می شود ولی اگر مخالفت خارج از چهارچوب قوانین کشوری شکل بگیرد و در واقع به سوی مرحله براندازی پیش بروند، تبدیل به یکی از آسیب های جدی برای موجودیت حکومتها می شود و باید منافع و مصالح کشور را حفظ نمود هر چه سریعتر خنثی و درمان گردد؛ به ویژه حکومت اسلامی به خاطر ماهیت الهی و نقش و جایگاهی که می تواند در جامعه بشری داشته باشد و خطرات احتمالی که ممکن است برای مخالفان بیافریند، همواره مورد مخالفت عده ای از مردم بوده و خواهد بود. در تاریخ صدر اسلام و حکومت اسلامی امیرالمومنین و در عصر حاضر جمهوری اسلامی ایران نمونه بارز این نوع از حکومتها هستند که دائماً مورد تهدید و هجوم مخالفان برانداز بوده و در عمر کوتاه خویش در جبهه های گوناگون با مخالفت هایی براندازانه درگیر بوده اند.

برای تعیین تکلیف این نوع مخالفتها، فقها از دیر زمان با استنباط های علمی به واکاوی مصادیق مخالفت براندازانه از جمله بغی در ابعاد مختلف فقه و همچنین وجود کتاب الجهاد، کتاب الحدود و... پرداخته اند و این به خوبی بیانگر نگاه جامع و کامل فقیهان نسبت به بنیادین ترین مسائل حوزه جرم نگاری و مرزبندی مخالفت های براندازانه با مخالفت های غیر براندازانه می باشد.

بنابراین یکی از مسائل مهم در نظام سیاسی اجتماعی اسلام، موضع و روشنگری فقه اسلامی در خصوص جرایم علیه حکومت اسلامی می باشد. به خصوص با مرور زمان شیوه و روش های جرایم علیه حکومت اسلامی نیز متفاوت از قبل می باشد؛ لذا ارائه یک الگوی مناسب با تحلیل مولفه های مخالفت برای مصادیق جدید ضمن مهم بودن جنبه نوآوری را نیز همراه دارد. شایان ذکر است اکثر مقالات و کتب و منابع، بیشتر به مسأله بغی پرداخته و صرفاً مخالفت در سطح براندازی را مورد واکاوی قرار داده اند.

از جانب دیگر تاریخ نشان می دهد که حاکمان و ابراز مخالفت ها در متهم کردن به مخالفان خویش به عنوان خائنان براندازان و غیره هیچ طریقی نداشته اند لذا برای اجرای عدالت و انصاف در حقوق کیفری و جزایی مولفه های مخالفت باید منقح و روشن گردد و مخالفان واقعی برانداز به کیفر خویش برسند. در این پایان نامه در صدد آن هستیم تا با شناسایی انواع مخالفت، قصد و نیت، نتیجه های آن، گستره آزادی و در آخر احکامی که به آن مربوط است بر اساس مبانی فقهی اسلامی بپردازیم و به این سوال اصلی که حکم مخالفت با حاکم اسلامی چیست؟ پاسخ دهیم.

تبیین موضوع

یکی از مسائلی که از دیر زمان و تا به الان وجود داشته مسئله مخالفت با حاکم است. مخالفت در معنای لغوی به معنی دشمنی و خصومت، عدم موافقت و ضدیت است. معنای اصطلاحی آن نیز دور از معنای لغوی نیست و به معنای ناسازگاری کردن، ستیزه کردن، دشمنی کردن است.^۱ بغی تمرد و معارضة همه معانی است که می توان در متون فقهی از مخالفت پیدا نمود. مخالفت در فرهنگ اسلامی واژه ای نام آشنا است، که از جهت سیاسی اجتماعی و همچنین حقوقی آثار و تبعات دارد. از مخالفت ساده لفظی و سطحی گرفته تا قیام و خروج را شامل می شود. پایین ترین سطح آن معارضة و بالاترین آن بغی و شورش است که قیام برای براندازی حکومت مشروع معنا شده است و در متون فقهی جایی که صحبت شده است باب جهاد است. یکی از مسلمات فقهی و خوب حفظ نظام جامع زندگی و معیشت مردم است و وجود آن نیز عقلی است. آبرخی از فقها نیز اصل حکومت را از طریق لزوم حفظ نظام لازم دانسته اند.^۲ مقصود این است که چون واقعی و پایدار نظام اجتماعی تنها از گذر تشکیل حکومت حاصل می گردد پس به عنوان مقدمه واجب ایجاد

۱ علی اکبر دهخدا، لغت نامه، چاپ اول، (تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران) و حسن عمید، لغت نامه، چاپ ششم، (تهران: انتشارات امیرکبیر) ذیل «مخالفت».

۲ سید محمد بحر العلوم، بلغه الفقیه چاپ چهارم، جلد ۳، صفحه ۲۹۰، (تهران: انتشارات مکتب الصادق علیه السلام).

۳ محمد حسین کاشف الغطاء، تحریر المجله، چاپ هشتم، جلد اول، قسمت ۲، صفحه ۲۵۷، (تهران: انتشارات مؤسسه الامام الصادق علیه السلام).

حکومت ضروری است امام خمینی^۱ نیز می فرمایند هیچ یک از احکام الهی از احکام مالی سیاسی و حقوقی نسخ نشده بلکه تا روز قیامت باقی خواهد ماند و نفس استمرار این احکام به ضرورت حکومت و ولایت حکم کند که حکومت ضامن حفظ سیادت قانون الهی و متکفل اجرای آن می باشد و اجرای احکام الله جز با حکومت ممکن نیست و الا هر جمعه پیش می آید در حالی که حفظ نظام اجتماعی از واجبات مورد تاکید است و مختل شدن امور مسلمانان از مسائلی است که مورد غضب شارع می باشد نظام اجتماعی برپا نمی شود و از هر روز جلوگیری نمی شود مگر به وسیله حکومت و به دست حاکم و والی اینها هم ترجمه این سخن گرانبها و ارزشمند از حضرت امیر المومنین علی (علیه السلام) است که در خطبه چهل فرمودند وجود حاکم و فرماندار برای مردم ضروری است چه حاکم نیکوکار باشد و چه بد کار وسیله زمامدار غنایم جمع و به وسیله او جهاد با دشمن انجام میشود در راه ها به وسیله او ان می گردد و به وسیله او حق ضعیف از قوی گرفته می شود تا نیکوکار راحت شود و مردم از شهره تبهکاران در امان باشند.

پس به این ترتیب هر اجتماعی نیازمند یک حاکم است و صرف نظر از اینکه چه نوع حکم فرمایی بر جامعه صورت می گیرد اصل حکومت جهت انتظام بخشی برای جامعه و جلوگیری از هرج و مرج لازم است زیرا حفظ نظام اجتماعی برای انسان ضرورت دارد. در این پژوهش نیز بدنبال حکم مخالفت هایی که با حاکم به ویژه حاکم اسلامی صورت می پذیرد هستیم.

سوال اصلی: حکم فقهی مخالفت با حاکم اسلامی چیست؟

سوالات فرعی:

- ۱) حکم مخالفت با حاکم اسلامی در نوع سازمانی و فردی چیست؟
- ۲) حکم مخالفت با حاکم اسلامی از سوی اشخاص درون نظام چیست؟
- ۳) حکم مخالفت با حاکم اسلامی در راستای امر به معروف و نهی از منکر چیست؟

ضرورت و هدف

از آنجایی که نارضایتی و همچنین تفاوت دیدگاه همیشه وجود داشته است و به صورت و اشکال مختلف بروز پیدا کرده در این نوشته سعی بر آن است که حکم فقهی و نظرات صاحب نظران گردآوری شود ؛ از کوچک ترین حالت مخالفت که کلامی و اظهار نظر است تا بالاترین شکل آن که قیام و خروج است. از مسائل مهمی که نتیجه این پایان نامه می تواند در پی داشته باشد نظرات در مورد چگونگی حراست از حکومت

^۱ امام خمینی، کتاب البیع، چاپ چهارم، جلد دوم، صفحه ۶۱۹، (قم: انتشارات مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان).

اسلامی در برابر تهدیدات و از یک سو تضمین حقوق مردم و مخالفان است؛ از آزادی بیان گرفته تا جرم و گناه و تبعات آن. این پژوهش سعی دارد قدمی در تبیین هر چه بهتر این موضوع و واکاوی ابعاد مغفول سیاسی و اجتماعی آن، نشان دادن کارایی فقه در اداره حکومت و برخورد با مخالفان، تضمین حقوق مردم به ویژه مخالفان و در عین حال پاسداری از حکومت حاکم اسلامی است.

پیشینه تحقیق

پیشینه مخالفت به تشکیل حکومت الهی و انبیا برمی گردد که از همان اول با انواع و اقسام مخالف آن مواجه بودند. در قرآن کریم سخن از طغیان جالوت و قیام طالوت در برابر او آمده است و همچنین دیگر مخالفت ها و موارد دیگری که در آن وجود دارد. از طرفی دیگر نیز در برخی آیات وظیفه حکومت دینی و جامعه اسلامی در برخورد با مخالفان مطرح شده است. در سخنان رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه (علیهم السلام) نیز اشاراتی به این مسئله وجود دارد امیر مومنان علی (علیه السلام) نیز در طول مدت تصدی و حکومت بر امت با مخالفت های بسیار مواجه بودند که در نهج البلاغه نیز به آن اشاره فرموده اند از این رو مخالفت به معنای گسترده آن به عنوان یک موضوع فقهی سقط تاریخی و طولانی در پی دارد و از گستره زیادی هم برخوردار است به گونه ای که تمام فرقه ها از ابن عقیل و سید مرتضی تا فقهای معاصر که بحث جهادی را مطرح کرده اند این مسئله را هم در ضمن باب جهاد و امر به معروف و نهی از منکر مورد بررسی قرار داده اند. در سایت ایرانداک موضوعی شبیه به موضوع این پایان نامه یافت نشد، اما کتاب هایی که نزدیک به آن است از این جمله است: کتاب «فقها و حکومت- پژوهشی در تاریخ فقه سیاسی شیعه» از دکتر محمد جعفری هرنندی و کتاب «انقلاب از دیدگاه اسلام» از دکتر محمدرضا حاتمی و همچنین کتاب «بغی و تمرد در حکومت اسلامی» از مهدی پور حسین. اما هیچ کدام و به این شکل و با این دیدگاه پژوهش نکرده و بیشتر به جنبه ی «خروج و شورش و قیام» و همچنین «باید ها و نباید ها» پرداخته اند.

اهداف و کاربرد

این پایان نامه به دنبال برطرف ساختن برخی ابهامات در عرصه فقه سیاسی و استفاده دانشجویان و پژوهشگران از نتایج تحقیق و برداشتن گام های بعدی در این زمینه است.

فرضیه

فرضیه سوال اصلی : به طور کلی مخالفت با حاکم اسلامی در راستای امر به معروف و نهی از منکر و با استفاده از شیوه‌های مشروع جایز است به نظر می‌رسد در حکم مخالفت با حاکم اسلامی اگر نیت وجود داشته باشد و در همان حد مسالمت‌آمیز و امر به معروف باقی بماند کاری نیکو و بدون عقاب است. اما اگر تبدیل به شورش و قیام شود صحیح نیست و عقاب دارد. اگر سوءنیت وجود داشته باشد و به بغی و تمرد و خروج منجر شوند قطعاً عقوبت الهی و همچنین حد و تعزیر دارد.

پیش فرض

اگر مخالفت به بغی و تمرد و خروج منجر شود قطعاً عقوبت الهی و همچنین حد و تعزیر دارد. تمام اشکال مخالفت به بهانه امر به معروف و نهی از منکر قابل پذیرش نمی‌باشد. در این پایان نامه حاکم و حکومت اسلامی و مشروع مفروض گرفته شده و از باب جهاد خارج است.

جنبه نوآوری

هدف اصلی این پایان نامه، پاسخ دادن به این پرسش اصلی این است که احکام مخالفت با حاکم اسلامی در فقه و همچنین قانون جمهوری اسلامی چیست. از این رو در جهت پاسخ به این پرسش سعی شده است ابعاد موضوع از جمله مفاهیم و مصادیقی که می‌تواند از مخالفت به دست آورد، در فقه سیاسی، زمینه‌ها و احکام بازدارنده آن شرایط و شیوه‌های مقابله با آن و همچنین احکام آن در فقه سیاسی توسط حاکم اسلامی مشروع و غیرمشروع بررسی و تبیین گردد.